

БОҒДОРЧИЛИКДА СУВ ТЕЖАМКОР ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Норбутаев Ж., Улмасова М- ТИҚХММИ магистрантлари

Аннотация

Мазкур мақолада республикамизнинг кам сувли ҳудудларида интенсив боғларни парваришlashда сув тежамкор технологияларидан фойдаланиш борасида сўз юритилади. Бунда мавжуд сув захираларидан унумли фойдаланишни такомиллаштириш, интенсив боғларни барпо этиш, уларда томчилатиб суғориш технологиясини жорий этиш ва юқори ҳосилдорликка эришиш бўйича бир қанча тавсиялар берилган. Бундан ташқари ерларнинг шўрланишини олдини олишга қаратилган мелиоратив тадбирлар ҳақида келтириб ўтилган.

Қириш: Қишлоқ хўжалиги экинларини суғоришнинг тежамкор техника ва технологияларини ишлаб чиқиш бўйича бир қатор олимлар (А.Н.Костяков, Н.С.Петин, Н.А.Максимов, Блейн-Кридлл, Пенман, Ф.Карадже) томонидан илмий тадқиқотлар олиб борилган.

Сув тақчиллиги шароитида сув тежовчи технологияларни ишлаб чиқиш бўйича (С.Ф.Аверьянов, Н.Д.Кременецкий, Б.А.Шумаков, Stanley Kindson, М.А.Шаров, Г.К.Льгов, Н.Н.Иванов, Н.В.Данильченко, М.С.Григорьев) каби олимлар томонидан яратилган илмий ишланмалари ҳамда тадқиқотлар эътиборга лойиқ.

Мевали боғларни суғоришнинг тежамкор техника ва технологияларини ишлаб чиқиш бўйича бир қатор олимлар томонидан илмий изланишлар олиб борилган.

Сув ва ер ресурсларининг чекланганлиги мавжуд суғориладиган ер ҳамда сув захираларидан самарали фойдаланишни ошириш ва суғориш тизимининг барча бўғинларидаги сув исрофларининг камайтириш чораларини қўллашни тақозо этади. Бунда илмий асосланган суғориш усули ва меъёри, шунингдек, қишлоқ хўжалиги экинларини мақбул суғориш режимининг ўрнатилиши алоҳида аҳамият касб этади. Суғориш режимини тўғри белгилашдан олдин албатта суғориладиган ҳудуднинг қайси гидромодуль районуға тегишли эканлигини тўғри аниқлаш масаланинг қай даражада тўғри ечим топилиши белгиланган асосий омил ҳисобланади. Замонавий суғориш усули ва техникасининг жорий этилиши эса, сув исрофини камайтиришга, шу билан бирга суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилашга имкон берувчи муҳим тадбир ҳисобланади[1].

Кейинги йилларда Ҳукуматимиз томонидан аҳолини турмуш даражасини яхшилаш, қишлоқ ва шаҳарларни ободонлаштириш, бозорларни қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари билан бойитиш, ҳамда ўзимизда етиштирилаётган маҳсулотларни чет элларга экспорт қилиш қўламини кенгайтириш борасида қатор Қарор ва фармонларни жорий этилиши қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида суғориладиган ерларга бўлган эътиборни янада ортишига туртки бўлди.

Ўзбекистоннинг ушбу усулни қўллаган бир нечта хўжаликларида ўтказилган изланишлар натижасида ҳосилдорликни 8-10 ц/га –гача ортишини кўрсатади. Ўртача мавсумий суғориш меъёри эгатлаб суғоришда 6000-8000 м³/га ни ташкил қилган бўлса, томчилатиб суғоришда эса 3000-4000 м³/га га тенг бўлган. 1 ц ҳосилни етиштириш учун мос равишда 200-300 ва 50-70 м³/ц миқдорда сув талаб қилинган.

Бироқ, савол туғилади, мазкур тизимни республикамизнинг мавжуд суғориладиган майдонларининг барчасида бирдек қўллаб бўладими? Ўзбекистоннинг умумий суғориладиган майдонларининг 2,9% кучли, 14,5% ўртача ва 31,6% кам шўрланган тупроқлардан иборат. Шунингдек, 25,4% ер майдонида сизот сувлари сатҳи 2 м гача бўлган чуқурликда жойлашган[2].

Ўзбекистонда мавжуд сув ресурсларининг 90%и суғоришга сарфланади. Бу микдорнинг асосий қисми (80-83%) вегетация даврига тўғри келади. Новегетация даврида эса, кузги экинларни суғориш, нам йиғиш ва экиш олдида суғоришлар, шўрланган ерларда ерларнинг шўрини ювишга бирга ишлатилади. Суғорма деҳқончиликда сув истеъмоли ҳажми табиий-хўжалик шароитлари, суғориш тизимларининг техник ҳолати ва қўлланилган суғориш усули ва техникасига боғлиқ бўлади[1].

Бугунги кунда республика аҳолисини озиқ-овқат маҳсулотлари билан узлуксиз таъминлаш мақсадида маҳсулот етиштириш ҳажми ва турларини кўпайтириш шунингдек, қишлоқ аҳолисини даромадлари ва турмуш даражасини юксалтиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Айниқса, 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантириш мақсадида бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси ва бир қатор қарор, фармонлар қабул қилинди.

Мева-сабзавот маҳсулотларини етиштириш, агротехник тадбирларини ўз муддатида сифатли қилиб ўтказиш бўйича белгиланган ҳудудий чора-тадбирлар Дастурларини бажарилиши натижасида бир қатор ижобий натижаларга эришилмоқда.

Республика ҳудудларида мева-сабзавот, полиз, картошка ва узум маҳсулотларини кўпайтириш, агротехник тадбирларни ўз муддатида ўтказиш, улардан юқори сифатли, экспортбоп маҳсулот етиштириш бўйича ҳам тизимли ишлар олиб борилмоқда.

Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятларда фермер ва деҳқон хўжаликлари томонидан асосий майдонларига баҳор ойларида 234,0 минг гектар сабзавот, 93,9 минг гектар картошка ва 67,9 минг гектар полиз экинлари экилган.

Шу билан бирга, ғалладан бўшаган майдонларга такрорий экин сифатида жами 878,9 минг гектар, шундан, 151,8 минг гектар сабзавот, 28,6 минг гектар картошка, 54,6 минг гектар полиз, 23,3 минг гектар кунгабоқар, 9,5 гектар соя, 398,1 минг гектар дуккакли экинлар, 57,3 минг гектар шоли, 94,3 минг гектар озуқа ва 61,5 минг гектар бошқа экинлар экилган.

Ушбу экинлар учун жами 18,6 минг тонна сабзавот уруғи, 658,8 тонна полиз уруғи ва 505,9 минг тонна уруғлик картошка сарфланган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 29 декабрдаги ПҚ-2460-сонли қарорига асосан 2017-2020 йиллар давомида паст рентабеллик пахта ва ғалла майдонларни мақбуллаштириш ҳисобига 2020 йилгача 235 минг гектар майдонлари оптималлаштирилиб, уларнинг ўрнига 40,9 минг гектар картошка, 96,7 минг гектар сабзавот, 49,8 минг гектар озуқа экинлари, 15,1 минг гектар мойли экинлар ҳамда 20,9 минг гектар интенсив боғлар ва 12 минг гектар тоқзорларга қўшимча майдонлар қўшилади[3].

Шунингдек, 2016-2017 йилларда қисқартирилган пахта ва ғалла майдонларини ўрнига 8,5 минг гектар интенсив боғлар ва 4,4 минг гектар тоқзорлар барпо этилди, шунингдек 39,9 минг гектар сабзавот, 13,2 минг гектар картошка экинлари экилиб, булардан 998 минг тонна сабзавот ва 263,8 минг тонна картошка маҳсулотлар етиштирилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 6 январдаги “Хўл мева-сабзавот, картошка, полиз маҳсулотлари ва узум харид қилиш ва улардан фойдаланиш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-2717-сонли қарорининг гижросини таъминлаш борасида муайян ишлар амалга оширилган.

Мазкур қарорга асосан давлат буюртмаси учун 2017 йилда 4 млн. 71,8 минг тонна хўл мева-сабзавот, полиз, картошка ва узум маҳсулотлар ишлаб чиқариш, ушбу маҳсулотларнинг 2 млн. 341,8 минг тоннасини қайта ишлашга йўналтириш, 1 млн. 277,6 минг тоннасини экспортга чиқариш ва 432 минг тоннасини қиш-баҳорда захирага қўйиш белгиланган.

Шунингдек, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши ва вилоятлар ҳокимларининг ички имкониятлардан келиб чиқиб, маҳсулотлар ишлаб чиқаришни

кўпайтириш, қайта ишлаш, экспорт қилиш, ички бозорни тўлдириш ҳамда озиқ-овқат лойиҳаларини амалга ошириш бўйича чора-тадбирлар дастури ишлаб чиқилди.

Шундай экан, ҳар бир тупроқ шароити учун мос келадиган, илмий асосланган суғориш усули, меъёр ва муддатларини белгилаш ва амалиётга тадбиқ этиш бизнинг олдимизда турган энг зарур вазифалардан биридир[3].

Бугунги кунда республика аҳолисини озиқ-овқат маҳсулотлари билан узлуксиз таъминлаш мақсадида маҳсулот етиштириш ҳажми ва турларини кўпайтириш шунингдек, қишлоқ аҳолисини даромадлари ва турмуш даражасини юксалтиришга эътибор қаратилмоқда.

Бугунги кунга келиб дунёнинг кўплаб мамлакатларида, қолаверса, Ўрта Осиё минтақасида, хусусан, мамлакатимизда ҳам сув ресурсларига бўлган талаб тобора ортиб бораётган бир пайтда, йилдан йилга сув тақчиллиги муаммоси ортиб бормоқда.

2000 йилгача кам сувли мавсум ҳар 6-8 йилда бир марта кузатилган бўлса, охириги йилларда бу жараён ҳар 1-2 йилда такрорланмоқда.

Одамзотнинг табиий неъматлар, ер ва сув ресурсларига нисбатан шавқатсиз муносабатда бўлиши, фақатгина бугунги кунини ўйлаб амалга оширган савийи ҳаракатлари оқибатлари эндиликда бутун дунё аҳолисини, айниқса Орол бўйи давлатлари аҳолисини қаттиқ қайғуга солмоқда[2].

Хўш, шундай ерлардан келажакда фойдаланиш, сифатли ва юқори ҳосил олиш имконини берувчи технологияларни жалб этиш мумкинми деган савол туғилади.

Бу борада аввало кексаларимиз ҳамда чет давлатларда олиб борилган изланишлар, қишлоқ хўжалигига тадбиқ қилинган технологияларни таҳлил қилиб кўрсак.

Бунга ўхшаш янгиликлар Исроил давлатида ҳам катта майдонларни ташкил этади. Яқин Шарқда жойлашган Исроил давлатининг 2/3 қисми чўлдан иборат бўлган. Ҳозирги даврга келиб Исроил давлати ҳудудининг 8% қўлда экилган ўрмонлардан иборат [5].

Бу борада биринчи навбатда ҳозирги кунда кундалик ҳаётимизда асосий ўринлардан бирини эгаллаган полимер, полиэтилен материаллардан ишлаб чиқарилган

Агар академик М.Мирзаев номидаги “Боғдорчилик, узумчилик ва виночилик” илмий тадқиқот институти тажриба хўжалигида қўлланилгани каби (1-рasm), тақибини тузга ва табиатнинг бошқа салбий таъсирларига чидамли компонентлар аралашмасидан тайёрланган махсус идишлардан фойдаланилса, (уларнинг яроқлилик муддати асосан 50 йилгача деб белгиланган)ҳар қандай тупроқ шароитида яхши натижаларга эришишга имкон яратилади

Хулоса

Хулоса қилиб айтганда ва ўрганилган маълумотларга асосланган ҳолда ер ва сув ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш, аҳоли ва ички бозорларнинг мева маҳсулотларига бўлган талабини қондириш мақсадида шўрланган ва суғориш имконияти мавжуд бўлмаган, унумдорлиги паст бўлган лалми тупроқлар шароитларида махсус полиэтилен идишлардан фойдаланиб интенсив боғдорчилик ташкил этиш мумкин деган хулоса қилишимиз мумкин. Ушбу технология асосида интенсив боғ барпо этилганда заҳирадаги ерлардан фойдаланиш ва қўшимча равишда мева маҳсулотлари етиштириш имкони яратилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Мирзиёев Ш.М. //Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш-юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Тошкент. “Ўзбекистон” -2017. 39-43 бетлар.
2. Адриен ван Гелдер, Ральф ван Гелдер, Геральд Гюнтер. Корнелью Эфтоди, Надирбек Качкинбаев таҳрири остида //Менинг сердаромад хўжалигим. Бишкек. М-Максима, 2016. 311 б.
3. <http://agro.uz>

Илмий раҳбар: ГМТФ кафедраси доценти, М.Саримсақов